

Ondráček, Jaroslav

[Enkvist, N.E. Tekstilingvistiikan peruskäsitteitä]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1977-1978, vol. 26-27, iss. A25-26, pp. [177]-178

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100578>

Access Date: 18. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

RECENZE, REFERÁTY — РЕЦЕНЗИИ, РЕФЕРАТЫ —
REVIEWS, REPORTS — BESPRECHUNGEN, REFERATE

N. E. Enkvist: *Tekstilngvistiikan peruskäsitteitä*, Oy Gaudeamus Ab, Helsinki 1975.

Professor Enkvist from Finland, who has made a name for himself in the field of stylistics (see, for instance, his *Linguistic Stylistics*, The Hague 1973, or *Stilforskning och stilteori*, Lund 1974), obviously felt the need to offer the results of his investigations to the large Finnish public when he decided to write this book, which, it is true, does not claim to be an exhaustive summary of problems concerning textual linguistics, yet by enumerating its basic concepts and illustrating them by well-chosen examples it leads the reader from the examination of individual sentences to a standpoint allowing to view a longer textual section.

Anyone who has learnt a foreign language remembers isolated sentences designed as grammar or vocabulary practice; they were formed correctly but lacked a meaningful connection between them. To explain the principles of textual linguistics the author compares three paragraphs: the first contains sentences which have nothing to do with one another; the second is the transcription of a tape-recorded speech in which the sentences, though not all of them well made, are acceptable in the given situation; the third represents normal narrative prose where the sentences are linked together by means of references so that full cohesion of the text is reached. And it is the investigation of factors which influence such cohesion that may be considered as one of the main tasks of textual linguistics.

What follows is a commented list of the fundamental expressions, beginning with the term *text* which the author uses in the sense of a whole held together by a network of referential relations, and ending with modality components by which he understands all means for indicating the relation of the textual content to different worlds: possibility, probability, etc. The text will show, for example, that the adverb *unfortunately* behaves in another way than *absolutely* or *certainly*, and it would be possible to try and take advantage of this difference in defining various modality adverbs.

In spite of the fact that the extent of the book is relatively not very large (ten chapters as far as p. 128, five pages of Index with the most important technical terms, and eight pages of Bibliography), the author has succeeded in characterizing the conceptual inventory of textual linguistics quite well, whether he deals with grammaticality, acceptability, the theory and model, predication, textual strategy, referential relations, mechanisms which influence cohesion, ellipsis, zeugma, fragments, relationships such as antonymy, comparison, hyponymy, paronymy, etc., or with problems that regard the division of the text, the theme, the questions and answers, the joining of clauses, iconic cohesion, the functions of the text, the metatext and the already mentioned modality. The last chapter asks about the application of textual linguistics in language teaching, refers to its share in developing the so-called artificial intelligence and to its aid in preparing psycholinguistic tests, and does not forget the research into the dialogue. The author also speaks about two bridges between textual linguistics and the investigation of literature: one is the examination of style, the other narratology and literary semiotics.

Chapter 5 is devoted to thematicity or the current of information in a sentence. We should like to draw special attention to this part of N. E. Enkvist's book not only because the names of V. Mathesius, H. Weil, H. Ammann, J. Firbas, F. Daneš, P. Adamec, E. Beneš and P. Sgall appear here, but chiefly because the author's opinions about the role and place of the theme and rheme differ a bit from the theory of functional sentence perspective elaborated by some Czechoslovak scholars. According to N. E. Enkvist, the sentence *In London, buses ran over three pedestrians yesterday* (p. 65) has two themes: the nominal theme *buses* and the adverbial theme *in London*, and also two rhemes: the nominal rheme *three pedestrians* and the adverbial rheme *yesterday*.

The theme is thus linked with the beginning of the sentence and what comes after the verb is described as the rheme. J. Firbas, on the other hand, does not exclude the rheme from the initial position and would think of *three pedestrians* as rhematic in the modified version of the above example: *Three pedestrians were run over in London yesterday* (*V Londýně přejeli včera tři chodce*). The point is that both in English and in Czech the expressions *three pedestrians* / *tři chodci* are considered rhematic, whereas *in London* / *v Londýně* and *yesterday* / *včera* remain thematic irrespective of the different word order.

N. E. Enkvist's book is a very useful compendium and sure to give enough help to anybody who wants to become familiar with textual linguistics.

Jaroslav Ondráček

Eleonora Slavičková, Retrogradní morfemický slovník češtiny, Academia, Praha 1976, 645 str.

S potěšením konstatujeme, že česká jazykověda má k dispozici retrogradní slovník. Vznikl prací Eleonory Slavičkové a počítače ZPA-600 a obsahuje 64 000 slov. Dílo představuje pokrok ve srovnání s dosavadními retrogradními slovníky: není to totiž pouhý zpětně seřazený seznam slov, nýbrž všechny zahrnuté jednotky jsou segmentovány na morfy. Tím tato práce plní zároveň funkci slovníku morfemického (obdobného např. tomu, jaký vypracovali pro ruštinu Worth a Kozak).¹

Morfemická analýza jazyka flektivního typu ovšem přináší četná úskalí, která bylo nutno překonat. Valnou část z nich autorka eliminovala již volbou východiska: výchozím principem analýzy je jí princip opakovatelnosti, tedy hledisko formální, nikoli slovtvorné (to by přineslo problémů mnohem více). Z hlediska funkčního to ovšem není východisko zcela ideální; analyzované morfy stojí totiž plně ve službě slovtvorby a programově proklamovaná nezávislost na výsledcích analýzy slovtvorné jako by předem negovala skutečný cíl analýzy. V praxi tomu tak ovšem naštěstí není a autorka ve sporných případech dává přednost řešení respektujícímu slovtvorbu: viz např. segmentaci *drž-á-tk-o* × *kuř-át-k-o*. Jen ojediněle, a to v okrajových případech jí odporuje, srovné segmentaci *pas-tv-a* × *přást-v-a* (poslední zřejmě díky existenci slova *přást-k-y*), nebo obdobně *jater-n-ic-e* × *játr-nic-e* apod. (Někdy si ovšem uživatel není jist, zda nejde o tiskovou chybu, srovnej např. rozdělení *tř-i-vál-c-ov-ý* × *dv-oj-vál-c-ov-ý*.) Avšak na výsledcích tyto ojedinělé nedůslednosti v podstatě nic nemění: autorka totiž zavádí pojem „jaderných sufixálních morfémů“ a „rozšiřující elementy“ a jejich aplikace pak eliminuje eventuální nepříznivé důsledky čistě formální analýzy.

Technické příčiny znemožnily autorce zahrnout do analýzy slovesný formant *se*, který hraje v slovtvorné soustavě současného slovesa významnou roli: srovnej např. významové opozice *zelenat* — *zelenat se*, *dále naházet* — *naházet se* (*něčeho*), *dále samozřejmě rozveselit* — *rozveselit se* a snad i další případy. Důležitá úloha tohoto formantu nastoluje naléhavou potřebu hledat takové řešení, které by napříště dovolilo počítat při analýze i s ním. Na druhé straně ovšem strojové zpracování umožnilo autorce doplnit slovník řadou dalších seznamů: seznamem 1737 kořených morfémů domácího původu, frekvenčním pořadím kořených morfémů do četnosti 50 výskytů, seznamem sufixálních morfémů, jaderných sufixálních morfémů, jejich frekvenčním pořadím, seznamem prefixálních morfémů a jejich kombinací, údaji o jejich frekvenci atd. Tyto seznamy mají neocenitelný význam pro badatele v oblasti slovtvorby, a to nejen tím, že podávají přehled nejpřírodnějších prefixů a sufixů (a zároveň informují o početním obsazení slovesných tříd podle infinitivního dělení), ale také tím, že např. naznačují stupeň využití jednotlivých kořených morfémů. Seznamem realizovaných kombinací dvou a tří prefixů je pak potvrzen poznatek, že české slovesné prefixy jsou v podstatě dvojího druhu (lexikálně modifikující a způsobové)² a v jednom útvaru je možná pouze kombinace obojích prefixů, nikoli vícenásobná kumulace předpon jednoho druhu. V souhlasu s tím jsou kombinace dvojího prefixu u sloves běžné, kdežto vzácné

¹ D. Worth a A. Kozak, *Russian Derivational Dictionary*, New York 1970.

² Viz o tom např. D. Šlosar, *Úloha slovesné prefixace ve staré češtině a její vývoj*, Československé přednášky pro VIII. mezinárodní sjezd slavistů v Záhřebu, Lingvisti-ka. Praha 1978, 161–167.